

O IZLOŽBI „PRIČE O FOTOAPARATIMA”

dr. sc. VLATKO ČAKŠIRAN □ Gradski muzej Sisak, Sisak

Uvod. Izložba *Priče o fotoaparatima* otvorena je 9. lipnja 2022. u Info centru industrijske baštine Holandska kuća u Sisku. Nastala je kao rezultat zajedničke ideje dr. sc. Vlatka Čakširana, muzejskog savjetnika Gradskog muzeja Sisak i Miroslava Arbutine Arbe, voditelja Foto galerije „Siscia Obscura” iz Siska. Izložbom su objedinjeni fotoaparati i fotografska oprema iz Tehničke zbirke Gradskog muzeja Sisak, donirani fotoaparati Miroslava Arbutine Arbe i jedan donirani fotoaparat s kraja 19. stoljeća Kirile Radovanović, čime je stvoren respektabilan uvid u posjedovanje fotoaparata u sisačkoj sredini, upotrebnog predmeta koji je prošao put od statusnog simbola i svojevrsne povlastice pojedinaca do uređaja za široke mase. Na popisu predmeta nalazi se 69 fotoaparata raznih proizvođača iz Europe, Azije i Amerike, čime je zaokružen prikaz razvoja tih uređaja u svijetu. Najzastupljeniji su oni iz nekadašnje istočne Europe odnosno Istočne Njemačke i SSSR-a, država kojih više nema, ali i oni iz Japana, prostora s najvećim proizvođačima tih uređaja.

Definicija kaže kako je fotoaparat, fotografski aparat ili fotografska kamera uređaj za snimanje fotografija kojim se pod kontroliranim uvjetima slika predmeta projicira na fotoosjetljivu podlogu.¹ Iza te definicije kriju se deseci inovatora, istraživača, fotografa i ostalih osoba koje su od 19. stoljeća do danas radili na razvoju opreme za fotografiranje. Svaki od pojedinaca dao je svoj doprinos razvoju fotografskih tehnika, dizajnu fotoaparata i fotografske opreme, mehanici analognih aparata i unaprijeđenju digitalne fotografije. Sve su se inovacije dograđivale jedna na drugu, od jednostavnijih do kompleksnijih. Osim toga, te su promjene omogućile širem krugu ljudi upotrebu fotografskih aparata, pa od ekskluzivne povlastice fotografiranje postaje dio svakodnevice većine ljudi.

Prema razvoju fotoaparata, a time i različitih vizualnih materijala stvorenih uz pomoć tih uređaja, kao i na temelju njihove masovne proizvodnje koja je afirmirala vodeće tvornice od kojih neke djeluju i danas, može se promatrati i razvoj industrijskog društva. I mediji su imali veliku ulogu u širenju informacija vezanih za fotoaparate. Tvrtka Eastman – Kodak, koja je prva pokrenula proizvodnju lako dostupnih i jeftinih *box kamera*, provodila je ciljane kampanje posvećene djeci i ženama. *Kodak-*

djevojka na početku 20. stoljeća bila je uzor ženske osobe oslobođene stega i usmjerene prema istraživanju novoga. Mediji su također svoju pozornost usmjeravali prema novitetima, dok su u drugom planu ostajali oni proizvodi koji su dotad bili prepoznati kao kvalitetni i „bez kojih se nije moglo”. Takvi su proizvodi vrlo brzo završavali na otpadu ili, u najboljem slučaju, u nekoj muzejskoj instituciji ili kod kolekcionara.

Digitalizacija je gotovo uništila analognu fotografsku tehniku koja je donedavno bila osnovni način bilježenja raznih događanja. Analogna je tehnika polako potiskivana. Počeli su se gasiti proizvođači fotografske opreme o kojima su takvi fotoaparati ovisili. U Hrvatskoj je najbolji primjer tog procesa gašenje tvornice Fotokemika. I digitalni fotoaparati vrlo brzo upadaju u krizu zbog pojave mobitela sa sve kvalitetnijim kamerama. Mjesta objave fotografskih zapisa više nisu obiteljski albumi već društveni mediji. Razvijanje fotografije postaje nepotrebno, pa propada velik broj fotografija snimljenih takvim uređajima. Taj je proces toliko rapidan da gotovo nitko više i ne razmišlja o tome. Medij fotografije postao je virtualan i stoga je kratkog trajanja. Za povjesničare je to noćna mora.

O povijesti proizvodnje fotoaparata

Na izložbi je zastupljeno 29 proizvođača, a jedan je nepoznat. Najbrojniji su europski proizvođači, podijeljeni na zapadne i istočne, što odgovara nekadašnjoj hladnoratovskoj podjeli svijeta koja je u to vrijeme odredila i proizvodnju tih uređaja. Nakon toga slijedi Japan kao jedina azijska država koja je zastupljena na izložbi, a samo manji broj uređaja potječe iz SAD-a. Takva zastupljenost fotoaparata iz različitih dijelova svijeta govori o njihovoj sveprisutnosti i dostupnosti. Većina aparata je analogna, a mali je dio njih digitalan. Razlika između analogne i digitalne fotografije očituje se u vrsti zapisa. Dok digitalni fotoaparat bilježi sliku pamćenjem podataka u digitalnom obliku uz pomoć eksponiranja digitalnog senzora, u analognoj se fotografiji to radi eksponiranjem filma.

Brojna otkrića na polju fotografije i fotografske tehnike koja su se tijekom 19. i početkom 20. stoljeća dogodila

¹ *Kamera*, Hrvatska opća enciklopedija 5, Hu-Km, Zagreb, 2003., str. 465.

na području Europe označila su taj kontinent prvim prostorom na kojemu je pokrenuta masovna proizvodnja fotografske tehnike. U prvim desetljećima 20. stoljeća razvijaju se poznate i manje poznate kompanije – Agfa, Balda-Werk, Carl Zeiss, Hugo Stöckig & Co, Wilhelm Kenngott. Tada se osniva i najveći koncern za proizvodnju fotografske opreme u Njemačkoj pod imenom Zeiss, koji je objedinio niz kompanija na razini Njemačke. Središte razvoja tog tipa industrije bio je grad Dresden, u kojemu se fotografska oprema proizvodila još u

19. stoljeću. U tom se gradu nakon Drugoga svjetskog rata razvio Zeiss, ali i kombinat Pentacon. Iz Njemačke, iz Wetzlara, potječe i kompanija Leitz, koja je razvila ikonički fotoaparat Leica od 35 mm. Taj su aparat nakon Drugoga svjetskog rata kopirali brojni proizvođači iz europskih država i Japana. Tijekom 20. stoljeća europski je prostor bio podijeljen na dva dijela – Zapad i Istok, na kojima su se razvijale zasebne proizvodnje.

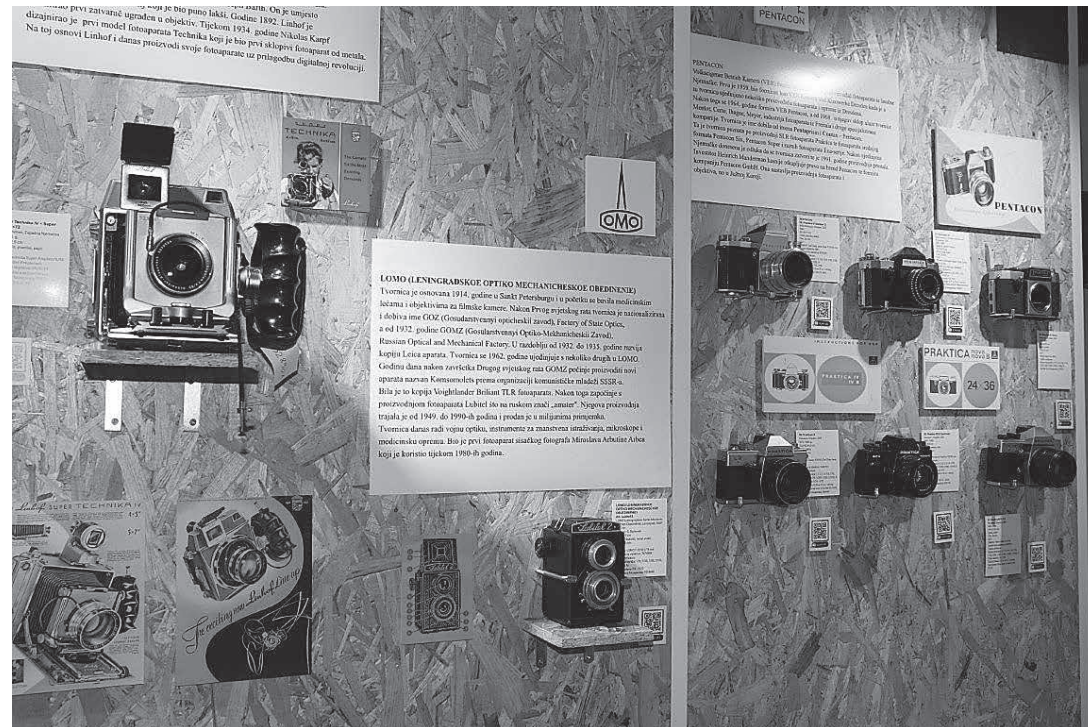
Poznata je činjenica da se razvoj proizvodnje fotografske opreme u Istočnoj Njemačkoj i u Sovjetskom Savezu nakon rata razvio upravo zahvaljujući proizvodnji tvornica u Dresdenu. Sovjeti su nakon rata razmontirali dijelove tih tvornica i odvezli ih u svoju zemlju, da bi nakon toga razvili vlastitu proizvodnju u tvrtkama kao što su KMZ, Zavod Arsenal i Lomo. Isto, Istočna Njemačka svoju je proizvodnju razvijala na iskustvu iz prijeratnog razdoblja. Iz Istočne Njemačke na izložbi se mogu vidjeti fotoaparati tvrtke Carl Zeiss, Pentacon, Kamera – Fabrik

sl.1. Salonski fotoaparat tvrtke Fabrik Photographischer Apparate R. A. Goldman iz Beča, kraj 19. stoljeća, Gradski muzej Sisak. Fotografirao Miroslav Arbutina.

sl.2. Zenit TTL, KMZ Krasnogorska, SSSR, 1981., Gradski muzej Sisak. Fotografirala Blaženka Suntešić.

sl.3. Yashica-635, Japan, 1958., Gradski muzej Sisak. Fotografirala Blaženka Suntešić.

sl.4. Polaroidi Supercolor 635 CL, 1986. – 1990., Gradski muzej Sisak. Fotografirala Blaženka Suntešić.

sl.5. Motivi s izložbe. Fotografirala Blaženka Suntešić.

sl.6. Motiv s izložbe. Fotografirala Blaženka Suntešić.

Woldemar Beier, Ihagee Kamerawerk Steenberg, Certo Camerawerk i Altisa. Neke od tih kompanija osnovane su i prije Drugoga svjetskog rata te su pod kontrolom države djelomično nastavile raditi i nakon rata, da bi se od kraja 1960-ih godina ujedinile u kombinat Pentaccon. Nakon pada Berlinskog zida i ujedinjenja Njemačke proizvodnja fotoaparata na tim prostorima nije bila moguća kao u prijašnjim razdobljima. Vrlo brz napredak tehnologije i dominacija japanskih uređaja ostavili su Europu po strani s obzirom na razvoj njezine proizvodnje. Naime, europski je razvoj bio segmentiran jer su tvrtke uglavnom proizvodile samo pojedine komponente za fotoaparate. Europski fotoaparati prezentirani na izložbi daju pregled razvoja tih uređaja u razdoblju prije i nakon Drugoga svjetskog rata na tlu Europe.

Početak japanske proizvodnje fotoaparata veže se za razdoblje nakon Prvog svjetskog rata. Iako je razvoj optičke industrije započeo i prije toga, proizvodnja fotoaparata počela je nešto kasnije. Bila je to posljedica želje da se Japan modernizira i industrijalizira, čime je trebao sustići razvijenije države Zapada. U razdoblju prije Drugoga svjetskog rata uspon japanske proizvodnje fotoaparata započinje u 1930-im godinama. Canon 1936. godine počinje proizvoditi 35-milimetarski fotoaparati s daljinomjerom. No početak rata zaustavlja taj razvoj. Ekspanzija japanske industrije počinje nakon Drugoga svjetskog rata, a od 1950-ih godina pojavljuje se niz kompanija koje će imati važnu ulogu u proizvodnji fotografske opreme na svjetskoj razini poput Canona, Yashice i Nikona. Osobito važnu ulogu u populariziranju japanskih fotoaparata imao je Korejski rat, za vrijeme kojega su strani novinari pridonijeli povećanju vrijednosti njihove opreme. Prvi japanski SLR 35-milimetarski

fotoaparati proizvela je Asahi Optical Company 1952. godine. Kasnije će japanski fotoaparati preuzeti primat u proizvodnji, pogotovo u razvoju digitalnih fotoaparata. Na izložbi je prezentirano nekoliko kompanija, od kojih su neke iznimno poznate poput Canona, Olympusa, Nikona, Yashice, Mamyje, a neke su manje poznate poput Kowe, Tougoda i Asahi Opticalsa. Fotoaparati

japanskih kompanija na izložbi daju pregled razvoja proizvodnje tih uređaja od 1960-ih godina 20. stoljeća do početka 21. stoljeća.

Razvoj fotografije i fotografske opreme na prostoru SAD-a počinje u isto vrijeme kad se u Europi počinje razvijati fotografija – u 19. stoljeću. Poslovne veze između Europe i Amerike bile su intenzivne zahvaljujući industrijalizaciji i razmjeni dobara, stoga se informacija o proizvodnji prvih fotoaparata vrlo brzo proširila i na taj dio svijeta te je ondje uskoro poprimila obilježja masovne proizvodnje. Za to je svakako zaslužna kompanija Eastman – Kodak, koja je bila pionir u reklamiranju i masovnoj proizvodnji fotoaparata i fotografske opreme, pogotovo filmova. Ona je prva počela proizvoditi fotoaparate s filmom na razvijanje te je omogućila da fotografska oprema bude dostupna velikom broju ljudi. Jednako tako, ta je kompanija bila pionir masovne reklame vezane za fotoaparate, koja je bila usmjerena na sve segmente društva. Kompanija Polaroid bila je poznata po proizvodnji instant-fotoaparata koji su svoju najveću popularnost doživjeli tijekom 1970-ih i 1980-ih godina odgovarajući na potrebu sve bržeg života američkog društva. Tijekom 1960-ih godina na američko tržište sve više prodiru fotoaparati japanskih proizvođača, koji su u potpunosti preuzeli primat u prodaji tih uređaja u SAD-u. Na izložbi su prezentirani fotoaparati samo dvaju proizvođača i oni daju tek djelomičnu sliku proizvodnje tih uređaja u Americi.

Koncepcija izložbe

Ideja za vizualno rješenje izložbe potekla je od promatranja javnih prostora koji su u funkciji širenja informacija poput oglasnih stupova i ploča ili sličnih prostora. Kao primjer moguće je izdvojiti dio ulice u kojoj se nalazi Gradski muzej Sisak i u kojoj na manje od sto metara postoji nekoliko takvih mjesta. Primjerice, u izlogu postolarske radionice mogu se vidjeti oglasi o prodaji ili kupnji kuća, zemljišta, uporabnih predmeta... Kao jedna od zadnjih radionica takvog tipa u gradu, postala je frekventan prostor u koji zalazi ili pokraj koje prolazi velik broj ljudi. Nekoliko metara dalje nalazi se Gradski muzej Sisak, koji na zgradi tajništva ima dva velika prozora za oglašavanje raznih izložaba ili nekih drugih programa putem plakata. Zanimljivo je da je taj prostor kao oglasno mjesto prepoznao i lokalni Dom kulture, koji različitim plakatima također prezentira svoje programe. Dakle, ukupan je prostor Muzeja prepoznat kao prostor za informacije povezane s kulturnim aktivnostima u gradu Sisku. Nakon Muzeja slijedi Dom za nezbrinutu djecu Vrbina, koji pokraj svog ulaza ima oglasnu ploču s informacijama vezanima za aktivnosti te institucije. Nekoliko metara dalje nalazi se središnji prostor Gradskog društva Crveni križ Sisak, koji također ima oglasnu ploču s informacijama o aktivnostima društva te o podjeli novčanih sredstava, hrane, odjeće i drugih potrepština za socijalno ugrožene osobe. Socijalni moment prepoznat u

sl.7. S otvorenja izložbe. Fotografirala Blaženka Suntešić.

sl.8. Vizual izložbe, autor Sven Sorčić.

informacijama koje šalju Dječji dom i Crveni križ upućuju na to da u gradu postoje osobe kojima je za normalno funkcioniranje u svakodnevnom životu potrebna pomoć. Čitanjem obavijesti s njihovih informativnih prostora može se dobiti uvid u kompleksnu socijalnu situaciju u gradu. Nekoliko metara dalje od Crvenog križa nalazi se stambeni objekt kojim se koristi Baptistička crkva u Sisku. On također ima obavijesnu ploču na kojoj se objavljuju informacije o obredima, ali i o važnijim datumima iz povijesti protestantizma, kao i o aktivnostima koje Crkva provodi. Cilj te Crkve u javnom prostoru jest upoznavanje javnosti s njihovim djelovanjem, ali i privlačenje novih vjernika. U blizini objekta namijenjenog vjerskim obredima nalazi se lokalna, „kvartovska“ trgovina koja na svojim izlozima postavlja informacije vezane za sniženja pojedinih proizvoda i za razne akcije koje se događaju na tjednoj bazi. S obzirom na to da je trgovina lokalnog značenja i u nju zalaze ljudi iz kvarta, u njoj se mogu dobiti i dodatne informacije koje nisu vezane isključivo za njezinu ponudu. Slično je i s kvartovskim kafićem smještenim uz trgovinu, koji je stjecište lokalnog stanovništva. „Informacijska trasa“ završava na obavijesnoj ploči namijenjenoj kvartovskim informacijama, ali na njoj prevladavaju osmrtnice s informacijama o pokojnicima i njihovim obiteljima. Na taj se način u jednom dijelu ulice, u dužini od oko sto metara, mogu dobiti najrazličitije informacije vezane za svakodnevni život i potrebe stanovnika grada. One djeluju kao kontrapunkt modernim sredstvima informiranja – mobilnim uređajima ili kompjutorima na kojima prevladava kakofonija informacija, najčešće nepotrebnih u svakodnevnom životu. Stoga su obavijesni prostori na javnim mjestima izvor mnoštva korisnih informacija potrebnih u komunikaciji s javnošću. Informacije su na takvim prostorima kratke, ako je riječ o tekstualnim obavijestima i brojevima, ili su pak vizualno

sl.9. S otvorenja izložbe *Priče o fotoaparatom*. Fotografirala Blaženka Suntešić.

snažne, ako su posrijedi plakati. Elementi teksta i slike u različitim kombinacijama na takvim prostorima daju dobar uvid u način komunikacije koji se može iskoristiti za muzeološke potrebe. Može se reći da je takav način komunikacije u javnom prostoru jednako vrijedan kao i onaj na digitalnoj razini, ponajprije zbog svoje funkcionalnosti. Upravo me to inspiriralo za izradu postava koji će na komunikacijskoj razini zadržati informacijske elemente „obavijesnih ploča“, uz dodatan sadržaj koji će odgovarati suvremenim elementima prezentacije.

Izložbu *Priče o fotoaparatom* u vizualnom kontekstu određuje nekoliko segmenata. Prvi segment čine originalni predmeti razmješteni geografskim i abecednim redom, ovisno o proizvođačima, a objašnjeni su uz pomoć kataloških jedinica i kraćih opisnih tekstova. Drugi su segment boje kao geografske odrednice – zelena, crvena i plava – koje su vidljivo označene u desnom gornjem kutu svake OSB ploče na kojoj su postavljeni fotoaparati. Zelena boja određuje fotoaparate proizvedene u Europi, crvena one koji potječu iz Azije, odnosno Japana, a plava obilježava one izrađene u SAD-u. Te su boje ujedno i dio vizuala koji se pojavljuje na plakatu, u katalogu i u promidžbenim materijalima. Treći segment zastupljen je naslovcima starih reklamnih izdanja i kataloga za pojedine fotoaparate i tvrtke koje su njima nastojale pobliže predočiti razdoblje u kojima su pojedini uređaji nastajali. Četvrti segment određen je QR kodovima koji detaljno objašnjavaju svaki pojedini uređaj, kratkim filmovima kojima se objašnjava rad fotoaparata ili pak fotografijama pojedinih uređaja. Takav način komuniciranja omogućuje posjetiteljima da upoznaju fotoaparat iz više aspekata, ne samo njegov tehnički dio već i onaj dizajnerski, marketinški, funkcio-

nalni. Takvim načinom prezentacije nastoji se usmjeriti javnost prema „drugom čitanju“ fotoaparata – kao uređaja koji ima vlastitu priču, ali i kao uređaja koji sudjeluje u bilježenju priča drugih osoba.

Fotoaparati i svi vizualni materijali postavljeni su u prednjoj poziciji, u razini očiju prosječnog posjetitelja. Vidio sam nekoliko izložaba s temom fotoaparata na kojima su izložci bili položeni iznimno nisko te se mogla vidjeti samo njihova gornja strana, što je prema mome mišljenju neprikladno. Osim toga, fotoaparati su bili raspoređeni na policama postavljenima na više razina, pri čemu su se najbolje mogli razgledati oni na središnjim policama, a najlošije su bili prezentirani izložci na gornjim i donjim policama. U svakom slučaju, to je loš način prezentacije tih uređaja. Stoga sam se odlučio za koncepciju prema kojoj su svi fotoaparati s popratnim materijalima lako dostupni pogledu i zorno prikazani.

Fotoaparati su postavljeni na OSB pločama te spojeni metalnim vijcima L-profila kojima su lagano pričvršćeni na nekoliko mjesta da bi se spriječila otuđenja ili oštećenja. Pri tome se posebno mislilo na oštećenja od potresa, pa je OSB ploča bila dodatno fiksirana kako se tijekom eventualne trešnje ne bi pomicala. Nedavni potres u Sisku usmjerio je moju pozornost na problem postavljanja predmeta u skladu sa sigurnosnim uvjetima te je upravo zato izložbeni postav bio usklađen s protu-potresnim mjerama.

Izložba je ujedno zamišljena i kao gostujuća jer se vrlo lako može demontirati i transportirati na druge lokacije. S obzirom na to da u Hrvatskoj nema mnogo izložaba takvog tipa, pri njezinu sam postavljanju razmišljao i o mogućnostima njezina prikazivanja i u drugim izložbenim

prostorima u zemlji, pogotovo sa stajališta popularizacije i očuvanja fotografske opreme koja se danas vrlo često odbacuje i o njoj se ne vodi dovoljna briga. Usto, izložba je trebala biti poticaj da se i u drugim muzejskim institucijama počne brinuti o očuvanju i prezentaciji fotografskih uređaja i opreme. Ljudi se mogu poistovjetiti s velikim brojem fotoaparata jer su se nekad koristili njima i bilježili određene događaje. Stoga se sentimentalna vrijednost tih uređaja može pretočiti u zanimljive priče o njima i dobiti niz podataka o njihovim korisnicima. S obzirom na to da je moja izložba nastala na temelju donacije velikog broja prezentiranih predmeta, ona je ujedno i poticaj za djelovanje muzejskih institucije u lokalnoj zajednici kojima bi se mogle ostvariti slične donacije i na taj način upotpuniti pojedine zbirke i priče o njima.

Ne treba zaboraviti kako su izložbe posvećene razvoju tehnike kroz povijest ujedno i poticaj za promišljanje o nastanku pojedinih predmeta, o inovacijama u tehnici, o osobama koje su pridonijele tome, a mogu biti korisne i u edukativnom kontekstu. Prikaz rada analognog formata za mlađe je generacije gotovo nepoznanica s obzirom na današnju posvemašnju upotrebu digitalnih fotoaparata na mobilnim uređajima. To otvara niz mogućnosti u prezentaciji takve tehnike širem krugu ljudi, ali i za popularizaciju tehnika koje su danas gotovo zaboravljene, a mogu imati „retroefekt“.

Izložbu prati i katalog u kojemu je objašnjen razvoj fotografske tehnike i opreme, prikazani dijelovi fotoaparata te navedeni proizvođači fotoaparata prezentiranih na izložbi, razvrstani prema geografskim odrednicama – Europa, Azija i Amerika – te poredani abecednim redom. Na kraju kataloga objavljena je kataloška obrada predmeta s fotografijom svakoga od njih te s kataloškom jedinicom pokraj fotografije. Katalogom je upotpunjena praznina vezana za muzejska izdanja koja se odnose na takvu problematiku i poticaj je za bavljenje fotografskom tehnikom u drugim sredinama.

Primljeno: 6. srpnja 2022.

THE EXHIBITION “TALES OF CAMERAS”

The *Tales of Cameras* exhibition opened in the Info Centre of the industrial heritage Holland House in Sisak aims to draw attention to the importance of preserving and collecting objects related to photographic techniques, with the emphasis on cameras.

The exhibition was created after an idea by Vlatko Čakširan, PhD, museum adviser of Sisak Municipal Museum and of Sisak photographer Miroslav Arbutina-Arbe, manager of the Siscias Obscura photograph gallery, drawing on objects from the technical collection of the museum, donations from Miroslav Arbutina-Arbe and Kirila Radovanović.

The show presents 69 cameras from the period from the end of the 19th to the beginning of the 21st century. It draws attention to a second reading of a camera, each of which has its own story of origins, and takes part in noting the stories of other individuals. In this way the camera is an object that tells a tale, and is not just one of the objects in the process of making photographs.